

EN FREMMED FUGL

af Dan Turéll

„En fremmed fugl“ er et godt gammelt dansk udtryk for det der nu om dage hedder en *outsider*. Et menneske, hvis horisont eller natur strækker sig ud over en sammenhængning af to grønthandlers priser på et kvart kilo gulerrødder, en klapsalve når en skuespiller leger døvstum spastiker i en Cirkusrevy, eller en mangel på interesse for et mål mere eller mindre i en fodbold-landskamp.

Det er en særlig dansk tradition – og ikke én at være specielt stolt af – at vi altid har undervurderet (eller, populært sagt: pisset på) vore fremmede fugle.

H. C. Andersen havde en stor næse, ha ha for ham! Søren Kierkegaard var et stykke af en krøbling, ha ha! Herman Bang var bøsse – ha ha!

Sådan så deres samtid dem.

I dag véd vi – eller har i hvert fald fået fortalt, der er så få af os der *selv* kan sanse noget som helst – at Andersen, Kierkegaard og Bang var genier. I dag overlever mindet om de mennesker, der i sin tid levede urimeligt godt af at gøre nar ad dem som fodnoter i litteratur-historien. Fodnoter til Andersen, Kierkegaard og Bang.

Vi gider ikke nævne deres navne. Hvorfor spille tryksværte på dem?

De samme idioter findes reinkarnerede i dag. Visse

såkaldte „krikkere“, hvis eneste enestående indsats består i at rakte talenter ned for en luset liniebetalning – og hvis livsindhold svarer til denne opulente opgave.

Det var disse mennesker (hvis det ikke er for stort et ord at bruge) der noget nær slog Bang ihjel.

Herman Bang *var* nemlig en fremmed fugl – om end en smuk aelling.

På én gang var han sin tid (1857-1912) – som enhver sansende må være – og i modsætning til sin tid.

Hans tid krævede – anført af Georg Brandes og Henrik Ibsen – *politiske* standpunkter. Tag stilling, tag stilling! *Which Side Are You On?* som det hed i 1960'erne.

Intet har nogen sinde været nemmere. „Tag stilling, tag stilling / En stilling så rød / fra morgen til aften / er vissen og død.“

Bang gjorde noget langt sværere. I stedet for at tage disse store, alkrævende – og intetsigende gratis – standpunkter alvorligt, koncentrerede han sig om det enkelte menneske, det Søren Kierkegaard kaldte „hinn enkelte“. Dig, mig, naboen.

Bang var indfølelse og *medfølelse*.

I sin egen tid blev han beskyldt for at være „kvindagtig“ – bl.a. af den siden så retfærdigt glemte smånazist John V. Jensen.

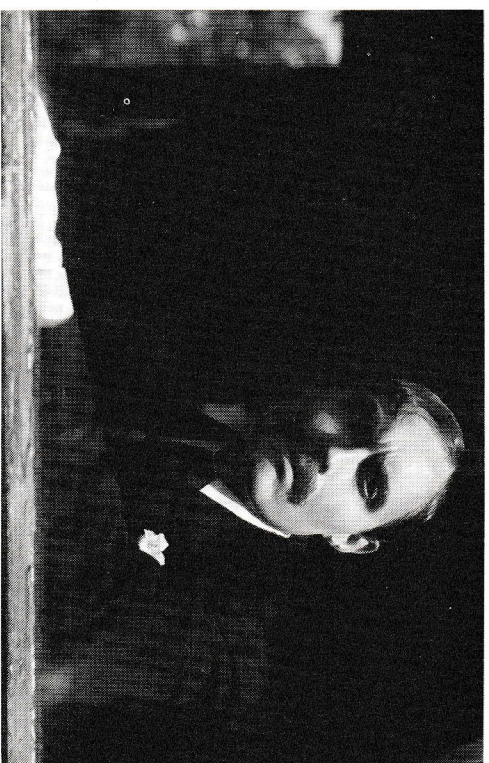
„Kvindagtigheden“ bestod i, at Bang forsøgte at leve sig ind i andre menneskers liv. „Kvindagtigheden“ betød: Følsomhed.

Der har næppe nogen sinde i Danmark været en digter, der i en sådan grad formåede at leve sig ind i andre mennesker.

Som den aldrende adjunkt Etvøs med sine håbløse drømme om at blive operasanger. Som balletdanserinden Irene Holm der – knust ned under gulvbrædderne – må overleve ved at finde elever, hvor hun nu kan, som skal overgives til samme skæbne som hendes egen.

Eller som den stakkels Katinka Bai i *Ved Vejen* – overgivet og underkastet, som de fleste af Bangs figurer, til en skæbne – her: En mand – hun ikke kan beherske, end ikke have nogen indflydelse på.

Bang havde en forførende sensitivitet. Han kunne ikke se et menneske uden også at se vedkommendes dag-

Herman Bang, da han fra sit vindue i toget får øje på Katinka Bai.

ligstue. Og dertil: Træerne uden for vinduet og fuglene i grenene, og grenenes graffitit.

Og inde i stuen: Kommoden. Uret. Og de bruntonede portrætfotografier af slægtens forfædre over klaveret.

Ikke alene hørte Herman hvert ord de sagde i den stue. Han hørte også hvad de *ikke* sagde. Han var pausens mester. Ingen kunne som han lægge et helt livs erfaring og lidenskab i tre prikker: ...

„Ja“, sagde hun. „Svært er det jo ...“

Alle Bangs personer behandles med samme venlige melankoli. Skulle han akkompagneres måtte det være med Chopin. Der er denne stemning af *udfyndelighed* over hans produktion, denne fornemmelse af at alt – for hvert enkelt menneske – burde have været anderledes, bedre – men ikke blev det.

Elegi, hedder det på gammeldags sprog. Klagesang.

Herman Bang lod aldrig én person i stikken. Han lo ikke ad nogen, han udleverede ikke nogen. Uanset hvor stupide de måtte være: De levede, de var hvad de var. Hans form for overbærenhed var som præstens ved en begravelse.

Måske opfattede han livet som en langtrukken forberedelse til en begravelse.

Han *var* også præstesøn.

Ved Vejen er et af hans mesterværker. Han overdriver intet, han *registrerer*. Katinka har sine problemer med Bai, og Bai har *sine* – men ingen af dem har ret. Hvem har *ret*? Mennesker lever deres liv – og når de lever dem sammen støder problemer og temperamenter sammen.

En bestemt type forfattere kaldes *humorister*: Dem man kan grine med.

Bang er som oftest det modsatte. Ikke fordi han mangler humor – tværtimod – men fordi han er en digter, der har den sjældne styrke, at han kan man *græde* med.

Fordi han indså så meget, og gjorde det så enkelt.

Et illustrativt eksempel fra *Ved Vejen*:

(På markedet står man foran honningkageteltet.)

„Hva“, sagde Bai. „Gi’r du Huus Honningkage ... Gi’ ham et Hjerte“ ...

„Madam,“ råbte han op. „Et Hjerte her“ ...

„Bai,“ sagde Katinka ...

„Vi får en Bygge,“ sagde Huus bagved den.

Det er en klassisk situation. Katinka er forelsket i Huus – og omvendt – og Bai forstår intet. Det hele er sagt med fem linier.

Som en anden alldød forfatter, Jacob Paludan, kommenterer netop denne situation:

„Det er det hele. Ikke en eneste forfatterkommentar, ikke en betoning angivet, men i sandhed, replikkene betoner sig selv. Det centrale ord er 'Bai'. Mere behøves

ikke for hos læseren at gøre alle blinde ægtemands kluntthed, massive naturs ufølsomhed nærværende, og dog: det er ikke helt en reprimande, det er også en bøn. At Huus forstår det hele og ønsker at neutralisere pinagtigheden, er også tydeligere, end om det var sagt direkte. Læg mærke til, at der står ikke: Bai, sagde Katinka afværgende og angstelig over sagens udvikling ... “

Det kræver en sprogkunstner at anerkende en sprogkunstner.

Men anerkendelsen kan komme sent. Herman Bang overlevede – så længe han gjorde det – med nød og næppe, fra dag til dag, ustandselig forfulgt af kreditorer og politi, flygtende fra land til land, fra by til by. Bespottet på fortovene – af sin tids Billed-Blade.

Hans samtidige – de af dem der havde nogen som helst sans for det danske sprog, og det er til enhver tid et uhyre beskedent mindretal – vidste dog hvilken enestående begavelse han var.

I dag véd vi det stadig. Ingen anden forfatter af hans generation – på nær Gustav Wied, som han elskede og blev genelsket af – er blevet så filmatiseret, dramatiseret, genudgivet som han.

Hvorfor?

Fordi den fremmede fugl havde den overberenhed over for sine medmennesker, der gjorde det muligt at skildre den med kold klarhed. Fordi den grimme ailing havde et ærligt, til tider spottende, men altid overbærende kærligt blik over for sine medfugle af enhver anden art.

Fordi smerten altid taler sit eget rene og uimodsigelige sprog.

Herman Bang skrev engang om en skuespiller han havde sét: „Det er jo ikke hver aften, man får en sjælkasetet lige i ansigtet ... “

Men hver gang man læser *ham* får man dét: Hans sjælkasetet i ansigtet. Eller med vor tids sprog: Køllet i sytten, Danmark har kun haft én Herman Bang. Danmark slog ham ihjel.

Og skulle der – mod forventning – blive flere, vil de givetvis få samme skæbne.

Og blive genoprejsede og filmatiserede – eller Døden.